

A jogértelmezés és módszerei

(Jegyzet)

I. Bevezetés

A jogi normák általánosan megfogalmazott tényállásokat, magatartási mintákat tartalmaznak, a jogalkalmazás során pedig az egyedi esetre nézve kell megállapítani, hogy mit mond a jog. A norma absztrakt értelmének megállapítását, és a konkrét esetre való pontosítását a jogértelmezés segíti. Az egyszerűbb társadalmi körülmények között a jogi normák jellemzően konkrét élethelyzetre vonatkoznak, ezért értelmezésük főleg a normák szó szerinti értelmezéséhez kötött. A mai fejlett társadalmakban a jogi normák túlnyomórészt általános szinten megfogalmazottak, nem egy egyedi esetre irányadóak, ezért az általános megfogalmazású norma egyedi esetre alkalmazása során a jog értelmezése egyre többször válik szükségessé.

II. A jogértelmezés típusai

1. A jogszabályi jogértelmezés

A jogszabályi jogértelmezés esetén a jogszabály értelmét jogszabály állapítja meg. A jogszabályt értelmező jogalkotó szerv általában a jogszabályt kibocsátó szerv, de értelmezheti a jogszabályt alárendelt szerv, vagy magasabb rangú szerv is, de az utóbbi igen ritka. A jogi norma jogszabályi értelmezéssel megállapított értelme a norma minden címzettjét kötelezi. Ilyen fogalommeghatározó norma található számos jogszabályban vagy a normaszövegen belül, vagy az értelmező rendelkezések között. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény például meghatározza a hozzátartozó, a fogyasztó vagy a vállalkozás fogalmát, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény megadja többek között a bűnszervezet, a bűnszövetség, a fegyveres elkövetés, a visszaeső bűnelkövető fogalmát.

2. A jogalkalmazói jogértelmezés

A jogalkalmazói jogértelmezés során a jogalkalmazó szerv az előtte lévő egyedi eset elbírálása során a jogszabályt határozat és annak indokolása formájában értelmezi. Ez a jogértelmezés elsődlegesen csak az adott egyedi esetre, az érintett személyekre nézve bír kötelező erővel, de a legfelsőbb bíróságok által a jogegységi határozatokban kifejtett jogértelmezés általánosan kötelező.

3. A jogirodalmi/tudományos értelmezés

A jogirodalmi értelmezés a jogi norma tartalmának tudományos módszerekkel történő feltárását jelenti, ez azonban kötelező erővel nem bír.

III. A jogértelmezés módszerei

1. Bevezetés

Az 1600-as évekig két bevett jogértelmezési módszer volt, a nyelvtani és a logikai értelmezés. Ezek mellett az újkori természetjogi jogfelfogás elterjedésével vált ismertté a rendszertani értelmezés. A

természetjogi felfogás szerint az a legtokéletesebb normarendszer, amelyben az összes norma visszavezethető egy alapnormára, illetve egyetlen alapnormából a jog minden normája levezethető.

Ezt követően **Friedrich Carl von Savigny** volt az első, aki „System des heutigen römischen Rechts” című művének 1840-ben megjelent I. kötetében megkísérelte a főbb metódusokat röviden definiálni, elhatárolni azokat egymástól, és rendszerbe foglalni őket. Savigny szerint az értelmezésnek négy fő módszere van: a nyelvtani, a logikai, a rendszertani és a történeti értelmezés. Savigny szerint a négyes jogértelmezési kánon nem egymástól független utakat jelöl, hanem az értelmezés egymásra épülő lépcsőfokait jelentik.

A jogértelmezési módszerek továbbfejlődése a Savigny-féle kánont vette alapul, a fejlődés során a módszerek új tartalmat kaptak. Jelentős változást hozott **Rudolf von Jhering** német jogtudós felfogásában megjelenő teleologikus értelmezés megjelenése.

A jogértelmezés fő módszerei napjainkban a nyelvtani, a logikai, a rendszertani és a történeti értelmezés. Ezeket az értelmezési módokat nem egymástól függetlenül, hanem együttesen, egymásra épülve kell alkalmazni a jogi norma legteljesebb értelmének megtalálása érdekében.

2. A nyelvtani értelmezés (interpretatio grammatica)

A nyelvtani értelmezés a jogi norma nyelvi megfogalmazása és a konkrét tényállás közötti kapcsolat vizsgálatát jelenti. Ez a normában szereplő szavak, kifejezések, fogalmak, illetve mondatrészek elemzését jelenti nyelvtani szabályok alapján, és összevetésüket az elbírálni kívánt tényállással.

Azért alapvető ez az értelmezési forma, mert a konkrét tényállások egyedi elemei gyakran nehezen sorolhatók be a jogszabályok mindig általános fogalmai alá (pl.: jutalom-e a prémium), a társadalmi viszonyok változásával és az idő múlásával a szavak értelme változik (pl.: a munkanélküli korábban munkakerülőnek számított), a teljesen új jelenségek új viszonyokat teremtenek, melyek új jogi (nyelvi) szabályozást tesznek szükségessé (pl.: a számítógépek időben limitált munkahelyi alkalmazásának meghatározása).

A nyelvtani értelmezés azonban ritkán kizárólagos, általában más értelmezési móddal együtt alkalmazott. A nyelvtani értelmezés fajtái az alábbiak.

A) A hétköznapi (szó szerinti) értelmezés

A hétköznapi-szó szerinti értelmezés során a szavak hétköznapi életben használt és elterjedt értelme szerint értelmezzük a jogi norma szövegét, egy szó, kifejezés, mondat(rész) vagy szöveg értelmét az alapján határozzuk meg, hogy milyen jelentést tulajdonítana annak egy, a nyelvet átlagos szinten jól beszélő hétköznapi ember.

A szavak tisztán szó szerinti értelmezése a Kúria gyakorlatában ritka, ugyanis általában egy másik értelmezés is szükséges az adekvát eredményhez, illetve ez egy egyszerű értelmezési technika, melyet már az alsóbb fokú bíróságok alkalmaznak, a Kúria elé került ügyek komplexebb értelmezési szemléletet igényelnek.

Példa

A terhelt két társával együtt engedély nélkül halászott, ennek során jogtalanul kifogtak, és elvittek halakat, rákokat és kagylókat. Az első- és másodfokú bíróság a terheltet állatkínzás vétségében bűnösnek mondta ki, megállapítva, hogy a megszegte az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1989. évi XXVIII. törvény 6. §-ának rendelkezését, mely szerint tilos az állatnak indokolatlan, vagy elkerülhető fájdalmat, szenvedést, sérülést okozni, kíméletét nem biztosító módon szállítani, elhelyezni. A terhelt a kifogott állatokat víz

nélkül, zsákokban, zsúfolt helyen tárolta és szállította a kifogás helyétől otthonáig, amely alkalmas volt arra, hogy az állatok pusztulását okozza.

A Kúria mint felülvizsgálati bíróság megállapította, hogy az állatkínzás bűncselekményének tényállási elemei maradéktalanul nem valósultak meg. Az állatkínzás vétségét az valósítja meg, aki gerinces állatot indokolatlanul olyan módon *bántalmaz*, vagy gerinces állattal szemben olyan *bánásmódot* alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza. Az alapul szolgáló ügyben a bántalmazás nem jött szóba, míg a terheltek magatartása a „bánásmód” fogalomkörbe azért nem volt beilleszthető, mert a terheltek elbírált tevékenysége (a kifogott halaknak a kifogás helyéről lakásukig szállítása víz nélküli zsákokban, zsúfolt helyen), egyszeri és eseti jellegű tevékenység. A törvényi tényállásban szereplő „bánásmód” hosszabb ideig tartó folyamatot feltételez. Erre utal az állatkínzás vétségét törvénybe iktató 2004. évi X. törvény 2. §-ához fűzött indokolás is, amely kiemeli az állat szenvedésének folyamatjellegét, de ez következik a bánásmód szó nyelvtani értelméből is. A Magyar nyelv értelmező kéziszótára szerint például „bánásmód” az a mód, ahogyan valaki valamivel, főleg jószággal, rendszeresen foglalkozik, bánik. [Kúria Bfv.II.1.024/2010/5. sz.]

B) A speciális-technikai szó szerinti értelmezés

Ha az adott szónak van hétköznapi és attól eltérő speciális-technikai értelme is, akkor jellemzően az utóbbit veszik alapul. Speciális nyelvtani értelmezésre egyrészt akkor kerül sor, ha a jogalkotó olyan fogalmakat és kifejezéseket használ, melyek értelme eltér a köznyelvi jelentéstől. Ilyen speciális szavak a jogi terminus technikusok (pl.: élettárs, aláírás, cég, külföldi, kereset stb.), a szakmai kifejezések (pl.: kollektív szerződés), a köznyelv által pontatlanul használt, elmosódott értelmű kifejezések (pl.: felmondási idő, felelősség, bér, juttatás, túlmunka, telephely, kölcsön). Abban az esetben is sor kerülhet speciális nyelvtani értelmezésre, ha a megítélendő tényállás vagy életviszony által vonódik olyan idegen szó a vizsgálati körbe, mely értelmére a jogszabályokból nem lehet egyértelműen következtetni.

A speciális jogi, szakmai, nyelvtani, szemantikai értelmezés során a bíró vagy csak a jogban jelentéssel bíró jogi szakszavak, szakkifejezések, vagy a hétköznapiól eltérő, különleges jogi jelentéssel (is) bíró jogi terminus technikusok kifejezetten a jogász szakmában bevettnek számító jelentése alapján dönt a jogértelmezési dilemma feloldása érdekében. Ez utóbbi értelmezés nem más, mint jogi dogmatikai értelmezés, hiszen ennek során a szavak speciális, a jogászok által egyöntetűen elfogadott és elismert jogi jelentését használjuk fel a konkrét esetben felvetődött értelmezési probléma megoldása végett.

Így például a kölcsön alatt köznyelv bármilyen dolog ideiglenes átadását érti („kölcsönadom” a notebookom, telefonom, kabátom, kerékpárom stb.), holott jogi értelemben kölcsönön csak pénznek általában kamat ellenében, visszafizetés kötelezettségével történő átadását értjük. Más dolog ingyenes átadását jogilag haszonkölcsönnek nevezzük.

C) A kontextuális értelmezés

Ebben az esetben a szavak, mondatok értelmezése az adott jogszabály átfogóbb szövegrészébe, az egész jogszabály szövegébe illesztve történik. Ekkor a jogalkalmazó a rendelkezés jelentését más (vagy az adott jogszabályon belüli, vagy más jogszabályban levő) konkrét rendelkezések alapján, azokkal egybevetve, azokra tekintettel, azokkal összhangban állapítja meg.

Ez az értelmezési mód átsegítő formulának tekinthető a nyelvtani és a rendszertani értelmezés között. Alapvetően itt is szavak, kifejezések, mondatok értelmezése folyik, de a szó szerinti értelmezésénél rugalmasabb módon, hiszen azokat tágabb (jogszabályi, jogági, diszciplináris) körben elhelyezve átfogóbb kép alkotható. Vizsgálati körbe vonhatók más jogszabályok, szabályozó normák,

a Kúria jogegységi határozatai, az elvi döntések, kollégiumi állásfoglalások, kommentárok, a bírói gyakorlat.

A jogrendszeren belüli kontextuális értelmezés szoros kapcsolatot mutat más értelmezési módszerekkel, mert a jogszabályok összevetése jogdogmatikai vizsgálattá, vagy analógiává válhat, a felsőbb bírósági normákkal összevetés pedig precedens fényében történő értelmezéshez vezethet. Az ítélkezési gyakorlatban gyakran megjelenő nyelvtani értelmezési probléma az „illetve” szó jelentésének megállapítása. Ez is csak kontextusba ágyazva értelmezhető, mely során a szövegek környezet vizsgálata által arra kell választ kapni, hogy a mondatrészek - esetleg mondatok között „vagy” (alternatív) vagy „és” (konjunktív) kapcsolat van-e.

Példa

Ilyen értelmezést alkalmazott például a Legfelsőbb Bíróság egyik jogegységi határozatában akkor, amikor – jogi szabályozás hiányában – az egyesület megszűnésének hatályát, a vagyონrendezés módját és a vagyón felszámolóinak jogi helyzetét meghatározta. A Legfelsőbb Bíróság a jogértelmezése során más jogi személyek megszűnésre vonatkozó szabályait vette alapul.

2. A logikai értelmezés (interpretatio logica)

A logikai értelmezés a formális logika szabályainak alkalmazása a jogszabály tartalmának feltárásában. A logikai értelmezés a jogszabály szövegéből indul ki, és az írott norma fogalmaiból kiindulva vizsgálja ezeknek és a tényállás elemeinek egymáshoz való logikai viszonyát. A bírói gyakorlat a logikai értelmezés egy speciális válfaját, a joglogikai értelmezést alkalmazza, amely már a rendszertani értelmezés egyik válfaja (ld. lentebb).

3. A rendszertani értelmezés (interpretatio systematica)

A jogi norma értelme úgy ismerhető meg, ha azt beillesztjük az átfogó normarendszerbe, a módszer a jogszabály valódi tartalmára más jogtételekkel, jogintézményekkel, a jogággal, jogrendszerrel fennálló összefüggéseinek vizsgálta révén következtet.

A rendszertani értelmezés alfajainak közös pontja, hogy az egyes norma értelmét a jog átfogó rendszere felé viszi, és az átfogó értelmi rendszert veszi alapul a norma értelmének meghatározásánál. Mivel a rendszertani értelmezés során logikai műveleteket is alkalmaznak, ezért azok tárgyalására is itt kerül sor.

A) Joglogikai értelmezés

Már a római jogban ismertek voltak olyan jogi maximák, amelyek segítették a jog eseti alkalmazását, és támpontot jelentettek a jogszabály értelmének feltárásához.

A joglogikai értelmezés önmagában nem biztosít megfelelő mélységű ismeretet, nem von be más szempontokat a vizsgálatba, nincs tekintettel a szabály más jogi, társadalmi jelenségekbe ágyazottságára, keletkezésének és fejlődésének okait nem magyarázza, továbbá ugyanabból a törvényhelyből kiindulva, különböző argumentumai – logikus érveléssel – egymásnak ellentmondó eredményre juthatnak. Néhány jogi maxima:

a) Argumentum a contrario (az ellenkezőből következtetés elve)

A jogrendszerek többségében ez a leggyakrabban használt joglogikai értelmezési alap. Ha egy jogszabályban taxatív felsorolással határozták meg az alkalmazás eseteit, a jogalkalmazó arra következtet, hogy a hasonló, de a felsorolásban mégsem szereplő esetet a jogalkotó szándékosan nem kívánta bevonni a szabályozás körébe. Alkalmazható ez az elv akkor is, ha kétséges, hogy valamilyen jog gyakorlása lehetséges-e vagy sem: ha ugyanis valamit a jog kifejezetten vagy burkoltan nem tilt, abból az következik, hogy az lehetséges, szabad.

Példa

1) Általános bírói gyakorlatnak tekinthető, hogy ha a jogszabály kifejezetten nem zárja ki a fellebbezés lehetőségét, akkor – argumentum a contrario – abból az következik, hogy a bírósági határozat ellen fellebbezésnek van helye.

2) Az elsőfokon eljáró büntetőbíróság a vádlottat 4 év 10 hónap szabadságvesztés-büntetésre ítélte, a szabadságvesztés végrehajtás fokozatát börtönben határozta meg, egyúttal megállapította, hogy a terhelt feltételes szabadságra bocsátásának legkorábbi időpontja a büntetés kétharmad részének kitöltését követő nap. Az elsőfokú bíróság határozatát az ügyész tudomásul vette (súlyosításért nem fellebbezett), a vádlott elsősorban felmentésért, másodsorban enyhítésért fellebbezett. A másodfokon eljáró büntetőbíróság az elsőfokú ítéletet a szabadság-vesztés büntetés és annak tartama tekintetében helybenhagyta, azonban a vádlottal szemben kiszabott szabadságvesztés végrehajtási fokozatát börtön helyett fegyházban állapította meg, és kimondta, hogy a terhelt feltételes szabadságra nem bocsátható. A vádlott felülvizsgálati kérelmében a büntetőeljárásról szóló törvényben szereplő súlyosítási tilalom megszegésére hivatkozva kérte törvényes határozat meghozatalát, álláspontja szerint ugyanis a végrehajtási fokozat átminősítése és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből való kizárása jogszabálysértő. A Kúria mint felülvizsgálati bíróság kimondta, hogy az ellenkezőből való következtetés (argumentum a contrario) joglogikai elvét alkalmazva a büntetőeljárásról szóló törvény súlyosítási tilalomra vonatkozó szabálya tételesen meghatározza, hogy a másodfokú bíróság a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában milyen büntetéseket nem szabhat ki. Mivel pedig e tételes (taxatív) felsorolásban a szabadságvesztés végrehajtási fokozatára, valamint a feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezés terhelt hátrányára történő megváltoztatása nem szerepel, ennél fogva nem is ütközik súlyosítási tilalomba. [Kúria Bfv.II.1.290/2016/8. sz.]

b) Argumentum a simili (a hasonlatosság érve)

Ha egy tényállásra van egy jogi rendelkezés, akkor egy másik hasonló eset felmerülésekor ezzel az érveléssel lehet vonni ezt is a jogi rendelkezéssel eldönthető esetek közé. Ez a joglogikai elv így az előzőekben tárgyalt ellenkezőjéből való következtetés (argumentum a contrario) ellenpárja.

Ha problémát jelent, hogy az argumentum a contrario és az a simili közül melyik alkalmazandó, átfogóbb jogdogmatikai értelmezésre van szükség. Van azonban olyan körülmény, ami támpontot jelenthet a két értelmezési mód közötti választáshoz. Ha taxációval megadott felsorolás keretén belül van egy rendelkezés, akkor az a contraria lehet következtetni, és nem lehet bevonni mást a hasonlóság érve alapján. Példálózó felsorolás esetén a jogalkalmazó azt veszi alapul, hogy a jogalkotó nem kívánt minden esetet felsorolni az alkalmazásra, így a hasonló eset bevonható a szabályozás körébe. Ha egy másik eset lehetősége már az adott rendelkezés megalkotásakor fennállt, akkor inkább a hasonlóság érvével kell döntenet. A később keletkezett esetekre viszont inkább a bevonás lehetősége áll.

c) Argumentum a minore ad maius/argumentum a maiore ad minus (a kevesebből többre/a többről a kevesebbre következtetés elve)

Ez a két értelmezési mód a tilalom és az engedélyezés jogi rendelkezéseit tudja értelmezni.

Tilalom esetén a kevesebbről többre következtetés adhat iránymutatást. Ha a jogszabály a keveset tiltja, akkor az annál többet is. Például, ha a burkolt alkotmánymódosító népszavazás tilos, akkor végképp nem lehet nyílt alkotmánymódosítást végrehajtani népszavazás útján.

Megengedő vagy parancsoló jogszabályi rendelkezésnél a többről a kevesebbre következtetés segíthet a jogszabályértelmezés során. Például, ha az egyesületi tagok új alapszabályt fogadhatnak el, akkor módosíthatják is az alapszabályt. Ugyancsak, aki végrehajtás megszüntetését kéri, az nyilvánvalóan a kevesebbet, azaz a végrehajtás bizonyos összegre korlátozását is kérheti.

d) Argumentum ad absurdum (az abszurditáshoz vezető következtetés érve)

Több értelmezési lehetőség közötti választás esetén segít kiválasztani a megfelelőt azzal, hogy a többi végiggondolásával feloldhatatlan eredményre jutunk. Ez a módszer tehát egy-egy értelmezési lehetőség elutasításához ad segítséget. Előfordulhat olyan eset, hogy nem tűnik problémásnak egy értelmezési eredmény, de ha így járunk el most, akkor ennek zsinórmértékszerű alkalmazásával más esetekben tarthatatlan eredményre jutunk, az értelmezési eredmény elvetéséhez vezethet.

e) Argumentum a fortiori (az erősebb alapján való érvelés)

Akkor használatos, amikor valamely tény nyilvánvalóbb, mint egy másik.

B) Precedensek fényében értelmezés

Ezen értelmezési mód szerint a törvényi rendelkezések nyitott értelmét a legfelsőbb bírői fórum a döntésével pontosítja, és a többi bíróság az adott jogszabályhely értelmét már csak ezekkel a pontosításokkal értelmezheti tovább. Így a nyitott törvények rendelkezések tág értelme pontosabb lesz, és kiszámíthatóbbá válik a jogszolgáltatás.

Az értelmezési módnak többféle jogi forrása van, mint a jogegységi határozat, bírósági határozat, kollégiumi állásfoglalás, alkotmánybírósági határozat, valamint a bírói gyakorlat.

C) Analógia útján való értelmezés

Ez a módszer akkor merül fel, ha a jogalkalmazó az értelmezés során arra a következtetésre jut, hogy az adott esetre nincs megfelelő jogszabály, vagyis joghézag áll fenn.

Eredeti joghézagról akkor beszélünk, ha az már a szabályozás időpontjában fennállt. A később keletkezett joghézag az új esettípusok előre nem látott, későbbi kialakulása következtében áll elő. Ha a pozitív jog megengedi joghézag analógia útján kitöltését, kitölthető, ha nem, akkor nem kitölthető joghézagról van szó. Az analogikus jogalkalmazás során két olyan tényállás lényeges elemeinek a megegyezéséről van szó, melyek közül az egyiket rendezi valamilyen jogszabály, míg a másikat nem, ilyenkor az esetet a törvényanalógia segítségével a hozzá közel eső esetekre szabott rendelkezés alapján döntenek el. A joganalógia a konkrét esetnek a jogrendszer általános elvei alapján történő eldöntését jelenti. Törvényi analógiának tekinthető, mikor egy tényállásra nincs szabály, de mégis eldönthető a hasonló eseteket szabályozó jogi rendelkezéssel. Jogi analógia esetén az alkalmazott jogtétel, törvényhely már jogágra is kiterjedhet.

Csak abban az esetben beszélhetünk (törvényi) analógiáról, ha valóban létezik joghézag, ha kiterjesztő nyelvtani vagy logikai (argumentum a simile) értelmezéssel pótolható a törvényszöveg hiánya, nincs helye analógikus értelmezésnek. Jogi analógia esetén tulajdonképpen a jogtételek egy

„szisztematikus csoportja”, vagy általános jogtételek kerülnek alkalmazásra más jogterületen egy más tényállásra. Problémát jelent azonban, hogy így lehetőség teremődik a pozitív jogtól eltávolodó, új jogtételek kialakítására törvényhozási processzus nélkül. Egyesek szerint a jogalkalmazásnak ez az „aktivista” módszere jogalkotói szerepbe helyezi át a jogalkalmazót.

A büntetőjogban tilos a törvényanalógia, figyelemmel a nullum crimen sine lege (nincs bűncselekmény törvényi rendelkezés nélkül) elvére. Ezen túlmenően tilos analógia útján dönten az adójogban, illetve kivételt megállapító jogi rendelkezés sem alkalmazható analógia útján más kivétel megállapítása során.

D) Jogi doktrinális-jogdogmatikai értelmezés

Ez az értelmezés szoros összefüggésben van a (speciális) nyelvtani és kontextuális értelmezéssel. Akkor beszélhetünk doktrinális-jogdogmatikai értelmezésről, ha az adott szó, vagy kifejezés értelme a jogág rendszertani összefüggéseire tekintettel kerül meghatározásra. Az átfogó intézményi keretbe foglalással az értelmezés súlypontja távolabb kerül a jogszabály szövegétől. A jogot alkalmazó bírót a jogalkotás utáni jogdogmatikai szűrőnek tekinthetjük, az egyetemi-tudományos jogászságot a jogalkotás előtti rendszerező szférának. A törvény-előkészítési folyamat során a de lege ferenda javaslatok ezen az ellenőrző közegen mennek keresztül, amiből a törvényhozóig – elvileg – csak a meglévő rendszerbe illeszkedő alternatívák jutnak el. Így a jogdogmatikai értelmezés forrásának az itt megszülető tudományos munkák tekinthetők.

E) Jogelvek fényében történő értelmezés

Ez a doktrinális értelmezés sajátos fajtája, hisz a jogági jogelvek egy-egy jogág dogmatikai modelljeinek elvekké formált alakját jelentik, tartalmazzák a jogág rendszerszerű összefüggéseit.

A jogelvek az egyes jogágak rendszeréből, koherens fogalmi készletéből letisztult és rögzült szabályok általános megfogalmazásai. Az egyes jogágak jogforrásainak azon axiómákká szilárdult komponenseit, szabályait jelenítik meg, melyekről egységes a jogásztársadalom álláspontja. A jogelv keretet ad más értelmezési módszerekhez, kijelöli annak elméleti határait, és így az ítélkezést is kiszámíthatóbbá teszi, pl. a munkajogban a legtöbb jogelvi hivatkozás a rendeltetésszerű joggyakorlás elvére hivatkozik.

Bár a jogelvek mindenkor kiindulópontként szolgálnak a bíró számára, nem alkalmazhatók korlátlanul. A szabad bizonyítás is korlátozottan érvényesülő elv: A szabad bizonyítás elvét [Pp. 6. § (1) bekezdése] sem lehet akként értelmezni, hogy a felek minden korlátozás nélkül, bármilyen eredetű és tartalmú eszközt felhasználhatnak az igényük érvényesítése érdekében. (BH1997. 54.)

A jogelvek szoros kapcsolatot mutatnak a már említett jogdogmatikával, hiszen végső soron a fogalmi rendszerből „lecsapódott” absztrakt elvekről van szó.

A jogszabályi jogelvek közé soroljuk azokat a jogelveket, amelyek mint generálklauzulák kifejezetten egy adott jogszabály értelmezése során bírnak jelentőséggel (pl. fogyasztóvédelmi törvényben található termékbiztonságosság elve), és azokat is, amelyek egyszerre jelentik a konkrét törvényre (esetleg rendeletre) irányadó elveket és a törvény által felölelt valamely komplett jogág átfogó elveit is (pl. a büntető eljárásjogi vádhoz kötöttség, avagy a polgári jogi szerződési szabadság vagy a rendeltetésszerű joggyakorlás elve). Léteznek olyan jogelvek is, amelyek mint jogi értékek kívül állnak egyes törvények vagy rendeletek szövegén, amelyeket tehát anélkül fogadunk el vagy egy jogágra, vagy az egész jogrendszerre nézve irányadónak, hogy azok explicit jogszabályi kifejtést kapnának (pl. „a jog nem tudása nem mentesít a felelősség alól”, vagy az, hogy „amit a jog

kifejezetten nem tilt, azt szabad”; a bírói eljárásokra irányadó bírói döntési kötelezettség vagy az ún. „fegyveregyenlőség elve”). Ezek értelemszerűen nem részei (mert nem lehetnek részei) a jogszabályi nyelvi szövegeknek, így nem is sorolhatók be a dogmatikai értelmezés körébe, az ezekre való hivatkozás, a jogértelmezési problémák ezek alapján való eldöntése (mint az általános jogelvek fényében törtszerű jogértelmezés) tehát önálló interpretációs módszernek minősül.

A jogi normák, jogforrások egymáshoz való viszonyát szabályozzák az alábbi elvek:

- Lex specialis derogat legi generalis: A speciális szabály lerontja az általánosat.
- Lex posterior derogat legi priori: A később alkotott jogszabály lerontja a korábbi.
- Lex superior derogat legi inferiori: A magasabb szintű jogforrás lerontja az alacsonyabb szintűt.

4. A történeti értelmezés (interpretatio historica)

A jogalkalmazónak ezen értelmezés során fel kell tárni, hogy az alkalmazandó norma a létrehozatalakor milyen probléma megoldására szolgált, és a normát úgy kell értelmezni, hogy megfeleljen a jogalkotó akaratának.

Ez az értelmezés a jogalkotó társadalmi, gazdasági, de legfőképpen politikai kényszerek, egyezségek által kiformált időleges szándékát emeli a vizsgálat középpontjába. Alapvetően kétféle felfogásban közelíthető meg a bíró számára a törvényhozói akarat. 1. A jogszabály megszületés kori és az alkalmazáskori társadalmi viszonyrendszer közötti eltérés figyelmen kívül hagyása, az akkori akarat mereven alkalmazása a későbbi helyzetre is. 2. A jogszabály megszületése óta eltelt időben végbement társadalmi változásokhoz alkalmazkodó értelmezés. E rugalmas módszer a gyakorlatban azt jelenti, hogy a bíró arra is tekintettel van, hogy a megváltozott körülmények miatt a jogalkotó a döntés időpontjában hogyan szabályozná ugyanazt a viszonyt. Mivel az előbbi értelmezési út a merevsége miatt, az utóbbi pedig az "aktivizmusa" miatt nagyon könnyen rossz eredményre vezethet, csak a döntés időpontjához képest nemrég alkotott jogszabályok kapcsán megengedett a jogalkotói akarat figyelembe vétele az értelmezés során, hiszen az írott norma megszületése óta valószínűleg nem következett be jelentős változás a politikai viszonyokban és a társadalmi struktúrában.

A történeti értelmezés révén azt kísérli meg megállapítani, hogy mi volt a jogalkotó szubjektív akarata, a törvényhozó belső szándéka az adott jogi normával. Ez utóbbi esetben hivatkozhat a jogszabály miniszteri indoklására, a törvény-előkészítési anyagokra (travaux préparatoires, Materialien, legislative history), vagy minden külsőleges forrás megidézése nélkül általánosságban a „törvényhozó szándékára”, a „jogalkotó [nyilvánvaló] vagy ’feltehető’ akaratára”, a jogszabály vagy a jogi rendelkezés keletkezéstörténetére stb.

Angliában kifejezetten tilos a bírúk számára a törvényalkotó akaratának kutatása a jogn túl szövegek alapján, mert a jogi szöveg a jogalkotó akaratának legautentikusabb mutatója. Svédországban ezzel szemben a legerősebb ezen értelmezés használata.

5. A teleológiai értelmezés

Az értelmezési módszer azt veszi figyelembe, hogy mi volt az elérni kívánt cél a jogi norma megalkotásakor. A teleologikus jogértelmezés során a bíró a jogszabály objektív célján, társadalmi rendeltetésén alapuló jelentését tárja fel, amihez leggyakrabban a törvény címét, preambulumát vagy a törvény szövegében benne rejlő azon társadalmi funkciót veszi alapul, amelyet a jogszabály betölteni hivatott.

A) Alkotmányos alapjogok/alapelvek fényében való értelmezés

Az alkotmányos alapjogokhoz való viszonyt két szempontból lehet vizsgálni és elemezni: Az egyik, hogy az ítéletekben milyen gyakorisággal fedezhető fel az Alkotmánybíróság valamely határozatára, vagy közvetlenül valamely alapjogra hivatkozás, a másik, hogy milyen gyakran fordul bíró alkotmányossági aggálllyal az Alkotmánybírósághoz.

Alkotmányban rögzített alapjogra való közvetlen hivatkozásra példa a dávodi kislány terhességmegszakítási ügye, ahol a Bajai Városi Bíróság egyik bírója közvetlenül alkalmazhatónak ítélte az alaptörvény rendelkezéseit, illetve a Monori Városi Bíróság személyhez fűződő jogok megsértése iránt indított perben hozott ítéletében megállapította, hogy az, hogy egy álláshirdetésben nők számára is ellátható munka csak férfiak részére volt meghirdetve, sértette a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó alkotmányos jogokat.

Közvetett módon is megjelennek az alkotmányos alapjogok a felsőbb bírósági ítéletekben, mégpedig az AB határozatokra hivatkozó BH-kban. A bírácoknak lehetőségük van arra, hogy ha az elötte lévő eljárás során alkotmányellenességet észlel, kérelemmel fordulhat az Alkotmánybírósághoz a jogszabály alkotmányossági vizsgálata iránt.

B) A jog mögötti etikai értékek fényében való értelmezés

Lehetséges a jogi normákat oly módon is értelmezni, hogy etikai értékekre tekintettel határozzák az adott ügyben az ítéletet. Az európai országokban ez nem szokásos, de az USA-ban közvetlenül is hivatkoznak az amerikai társadalom értékelésére.

Az etikai szempontok beemelése a jogalkalmazó részéről azt a veszélyt rejti magában, hogy az elvont értékek és elvek a jog koherens fogalmi-jogintézményi rendszerét leronthatják. Az etikai szempontok érvényesülésével beemelődik olyan, a jog rendszerében nehezen értelmezhető szempont, mint például az igazságosság, ez pedig az objektív ítéletek gyengítő morális-filozófiai viták forrása lehet. Az etikai értékek fényében való jogértelmezés szoros kapcsolatban van az AB határozatokkal, hiszen az Alkotmányban rögzített és az alkotmánybíráskodás által jogivá formált morális elvek, értékek ezekben a határozatokban nyernek igazi normatív erőt.

C) A jogszabály célja szerinti értelmezés

Ez az értelmezés a jogszabály céljait igyekszik feltárni. Itt a törvény objektív céljáról, rendeltetéséről van szó, és a jogi rendelkezésben valamilyen szövegszerű rögzítést megkövetelnek ahhoz, hogy erre lehessen alapozni az értelmezést, ez lehet a törvény preambuluma is.

IV. A jogértelmezés eredménye

Ha a jogszabály tartalma szűkebb mint a nyelvtani-logikai értelmezés szakaszában megállapított tartalom, megszorító értelmezésről, ha tágabb az első szakaszbeli jelentéshez képest, kiterjesztő értelmezésről, ha egybeesik a nyelvtani-logikai értelmezésben megállapított tartalommal, helybenhagyó értelmezésről beszélünk.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

BALÁSHÁZY Mária: Jogi alaptan. Aula Kiadó, Budapest, 2001. 128–137.

BOTOS Viktor: A bírói jogértelmezés útjai a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában (munkajogi BH-k elemzése)

GOMBOS Katalin: A jogértelmezési tevékenység jelentősége az Európai Unió Bírósága előtti eljárásokban. *In* Az Európai Unió jogrendszere és közjogi alapjai. 333–348.

JAKAB András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *Jema*, 2011/4. 86–94.

POKOL Béla: Jogi alaptan. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000. 85–99.

TÓTH J. Zoltán: A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbbbírói gyakorlatban. *MTA Law Working Papers*, 2015/17. sz.

VISEGRÁDY Antal: Jogi alaptan. Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., Budapest, 2015. 44–50.